

До Господина Министра на Вътрешните Работи и Народното Здраве

Прийметъ до Г. Г. Министрътъ и
Окръжския Окръженъ Управителъ

Докладъ

отъ прѣдсѣдателя на дебърската тричленна
комисия **Ив. К. Божиновъ.**

Господине министре,

За приятна и неминуема своя длъжностъ считамъ, господине министре, да ви тура въ течение на досегашната си длъжностъ, въ качество на прѣдсѣдатель на тричленната дебърска общинска комисия.

Крайно щастливъ се считамъ за гдѣто на менъ се падна рѣдката честь да бѣда натоваренъ съ тежката, но благородна задача да организирамъ общинската служба въ новоосвободения отъ храбрата българска войска мой милъ роленъ градъ Дебъръ, за какъто пѣлъ бидохъ и командированъ тамъ съ заповѣдь № 1106 отъ 10 декември 1915 година.

Господине министре,

Слѣдъ като си набавихъ нужните книжа, закони и други потребности и слѣдъ като пристигнихъ къмъ назначението на необходимия персоналъ, азъ се опитихъ къмъ Дебъръ, гдѣто и пристигнахъ на 29 декември. Моитъ добри съграждани-дебрани ме приеха крайно любезно и приѣтливо, а врѣмешната общинска властъ, съставена отъ прѣдсѣдатель, двама подпрѣдсѣдатели, трима писари, единъ бирникъ и отъ 26 души пазванти-служачи, натоварени да изпълняватъ длъжността на полска и пазачна стража — ми прѣдаде общинското управление и на 1-и януари 1916 година, азъ встъпихъ тържествено въ изпълнение на повѣрената ми длъжностъ — нѣщо което и веднага разгласихъ на населението.

Господине министре,

Измъченото отъ дългото робство и отъ нечутиѣ зѣвства на чуждитъ за него сърбски власти дебърско население не съзнаваще напълно блага, произтичащи отъ добръ уредена общинска и административна властъ, но чувствуваше, че всичко що се прави и нарежда е въ негова полза и че то ще има да спомогне за развитието на търговията, земледѣлието и промишлеността — неот-

дѣлни спътници на изгрѣващото слънце на свободата, просълезно отъ признателностъ и радостъ благодарѣше на Бога, на царя и на васъ, за гдѣто сте се погрижили да изберете и изпратите всрѣдъ него лица, които да турятъ върху здрава основа необходимитъ за единъ правилъ и свободенъ животъ урѣждения.

Господине министре,

Всецѣло обхващатъ отъ неизразима обичъ къмъ милия си роленъ край, азъ веднага се залохъ за работа съ такава ревностъ и енергия, какъто ми позволяваха силитъ ми и възрастта ми, съ тѣлна надежда и вѣра, че длъжността ми ще даде очакванитъ отъ нея добри и позитивни резултати.

Отъ служащитъ, които още тукъ бѣхъ ангажиралъ и назначилъ, азъ уволнихъ ония които не бѣха милитаризирани, като задържахъ само по опитнитъ, отъ които, наедно съ нѣколкомина избрани по способности служащи отъ стария общински персоналъ, образувахъ единъ добъръ и подходящъ шатъ за общинското управление на града Дебъръ.

Слѣдъ това пристигнихъ къмъ раздѣлянето на града на три градски части, като имахъ прѣдъ видъ топографическото положение на самия градъ, взаимайки въ съображение и числеността на градското население. За всѣка градска часть назначихъ по единъ комисаръ, на всѣкиго отъ които дадохъ за помощникъ и по единъ агентъ за чистотата. Сетнѣ назначихъ за общинското управление слѣдния персоналъ: единъ секретаръ единъ подсекретаръ, архиваръ, писаръ, бирникъ и нужното число полски стражари, пожарникари и градски пазванти-пазачи. Слѣдъ това се обърнахъ къмъ двама добри и почтени дебърски граждани, а именно къмъ господа Наумъ Бояджиевъ и Христо Тодоровъ, като ги поканихъ за членове на тричленната общинска комисия.

За всичко извършено отъ мене съмъ ималъ грижата, господине министре, да увѣдомя своевременно съ рапортъ г-на охрид-

ски окръжен управител, като съм му изпратил и прѣписи от издаленитѣ заповѣди, и като съм го държалъ въ течение на цѣлата си длѣйностъ въ повѣрената ми градска община.

Общинскиятъ бюджетъ е съставенъ отъ мене въз основа на българскитѣ закони, при което съм взелъ подъ внимание ресурситѣ на града и сегашното имотно състояние на гражданитѣ, за да не бждатъ послѣднитѣ обременени съ тежки и непоносими данъци.

Приходната частъ на общинския бюджетъ биде съставена отъ доходи съ каквито е привикнало населението, като е било взето въ съображение прогресивното облагане на имотното състояние и като се е внимавало да не би тежестта да падне върху слабитѣ и немощни граждани. Прѣди да пристѣпя къмъ устройванетоъ приходната частъ на общинския бюджетъ, съвѣщавахъ се съ първенцитѣ българи и турци.

Въ разходната частъ на бюджета прѣвидѣхъ слѣднитѣ общински длѣжности: лѣкарь, фелдшеръ, архитектъ, кондукторъ и други длѣжности, необходими за единъ добръ устройенъ и модеренъ градъ. Освѣнъ това въ разходната частъ на общинския бюджетъ сж прѣвидѣни 5000 лева фондъ за водопроводи и 3000 лева за регулация. Прѣвидени сж още и извънредни разходи за настилка на улицитѣ, за укрѣпване и канализиране на рѣкитѣ, за залѣсяване на частъ отъ градската мера и пр., като съм ималъ грижата всичкитѣ тия разходи да бждатъ покрити отъ приходитѣ, безъ да се прибѣгва до заеми и дългове.

Слѣдъ това, намѣрихъ за умѣстно и полезно, господине министре, да отдамъ на прѣкупвачи доходитѣ отъ бача, интизапа, смѣтѣта, кантарието, сергитѣ, октроата на известни прѣдмети и пр. Нѣкои обаче отъ общинскитѣ наложни, като ония отъ фирми и крѣвнината за сега ще бждатъ експлоатирани отъ самата община, до когато се намѣрятъ и за тѣхъ прѣдприемачи, които биха прѣдложили по-добри и по-изосни за общината условия.

Съставениятъ по този начинъ приходо-разходенъ бюджетъ на общината, ще бжде напълно реаленъ, ако продължава сегашното положение на града, а при евентуалното му развитие и бюджетътъ ще нараства постепенно.

Сега, позволете ми, господине министре, да засѣгна съ нѣколко думи и географическото положение на дебърската околностъ и на населенитѣ центрове, отъ които тя се състои.

Дебърската кутина е елипсовидна и е обградена отъ голѣми масивни планини. На югоизтокъ се издига планината Стогово, на сѣвероизтокъ Кърчинъ планина съ своето продължение къмъ банишката планина, на сѣверозападъ издига гордото си чело планината Два-Брата, на западъ планината Вида-Звезда, а на югозападъ планината Ябланица, която носи името на селото Ябланица. Между

тия планини текатъ: отъ изтокъ рѣката Радика, която като извира отъ шарскитѣ планини Рудакъ и Корабъ, криволинейно покрай Бистра планина и Кърчинъ, прѣрѣзвайки една частъ отъ дебърското поле и се влива въ рѣката Черни-Дринъ, като минава край града Дебъръ на 5—6 километра разстояние. Рѣката Черни-Дринъ иде отъ югъ, прѣрѣзва плодороднитѣ и живописни долини на планинитѣ Стогово и Ябланица и дебърското поле като погълща водитѣ на рѣкитѣ Радика, Вида-Звезда (Окешунъ) и ония на други помалки рѣчички отъ водораздѣла на планинитѣ Два-Брата, Кърчинъ (Дешатъ) и Корабъ. Това е, господине министре, краткоо земеописание на дебърската околностъ, нарѣчена „Дебърята“, която обема слѣднитѣ, населени центрове, на които тукъ прилагамъ и картата: 1) Галичката, или Рѣканска околия, която сѣрбитѣ гонейки цѣлѣта да сломятъ силния духъ на българизма въ дебърско сж присѣдинили къмъ Тетовския окръгъ, при всичко, че центърътъ на този окръгъ градъ Тетово се намира на цѣли 100 километра разстояние, когато Дебъръ едва отстои 18 километра;

2) Една частъ отъ Дримкола и отъ Дебърята пакъ сжитѣ сѣрби сж присѣдинили къмъ града Струга, вмѣсто да образуватъ отдѣлна самостоятелна околия въ с. Требища-Дримколъ; 3) Дебърската околия, на която по-надолу излагамъ подробния списъкъ на общинитѣ, на брой 69, който списъкъ е съставенъ отъ мене и прѣдаденъ въ прѣписъ на дебърското околийско управление и на другитѣ учрѣждения и войскови части; и 4) Пешкукия — градъ така нарѣченъ отъ населението Долни-Дебъръ който по неизвѣстни на мене причини, слѣдъ завземането му отъ хабритѣ български войски, не е станалъ нашъ околийск центъръ. Този градъ се състои отъ махали, отдѣлени една отъ друга и се ображда отъ достатъчно и годѣми села, като Мартинешъ, Люра, Дарда, Селища, Радомиръ и пр., за да може да стане центъръ на самостоятелна околия. Тая околностъ отъ дебърския край не ми е добръ позната господине министре, но би трѣбвало да бжде наша по слѣднитѣ съображения:

1) Тя служи за съединителна точка на пѣтя отъ Горни-Дебъръ и Долни-Дебъръ съ онзи на Призрѣнъ, който минава прѣзъ Люмъ-Кула; 2) Тя държи, тъй да се каже, ключа на всѣко евентуално нахлуване на албанцитѣ къмъ Гостиваръ, Тетово и Скопие и ако тая околностъ не би била наша, рискуваме да имаме вѣчни и сжитѣ неприятности, каквито сж имали турцитѣ и сѣрбитѣ.

Обезпечаването спокойствието на горѣказанитѣ градове обязательно налага владѣнето на този малкъ но важенъ за насъ центъръ, и 3) Въ тая околностъ се намиратъ голѣми пространства, обраснали съ дѣвствени борови гори, както и единъ изворъ, отъ който извира известна минерална течностъ, която споредъ твърденето на мѣстното население била единъ

III

видъ нерафиниранъ газъ. Когато разпитахъ жителитѣ на селото Люра гдѣто извира, за тая течность, послѣднитѣ ми отговори: Ние раздѣляме този богатъ и грамаденъ изворъ на малки рѣчки и вадички и сетиѣ отъ утайката имъ вадимъ чистъ минераленъ и чудесенъ катранъ. И дѣйствиелно констатирано е, какво казаниятъ катранъ далеко прѣвзхожда по качество всичкия други катранъ, който се произвежда на други мѣста и се продава на пиятата.

Ето и списъкътъ на общинитѣ които съставляватъ дебърската околия, съ наименование на селата отъ които тия общини се състоятъ:

I. Дебърска градека община, състояща се отъ:

градъ Дебъръ
село Бомово
" Сушица
" Конаре и
" Селокъши

II. Алай-Беглийска селска община състояща се отъ:

село Алай-Беглий
" Чернене
" Ковачица
" Войникъ и
" Надградци

III. Банишка селска община, състояща се отъ:

село Банища
" Аме
" Кривци и
" Клубучища

IV. Малоостренска селска община, състояща се отъ:

село Мало-Острене
" Гол.-Острене
" Владимирица
" Радоища
" Пасинки и
" Торбаче

V. Горишка селска община, състояща се отъ:

село Горица
" Вичища
" Голейща
" Сърпетово
" Миреше
" Черенецъ
" Малкастра
" Лублешъ
" Страгичани и
" Софричане

VI. Гарска селска община, състояща се отъ:

село Гари
" Осой и
" Могорче

VII. Жърчанска селска община, състояща се отъ:

село Жърчани
" Сопоть
" Крайка
" Годли
" Пелавия
" Вала-Корда и
" Търново

VIII. Кленска селска община, състояща се отъ:

село Клене
" Гиновецъ
" Стеблево
" Борово
" Забзунъ
" Окшунъ и
" Лешничане

IX. Зогайска селска община, състояща се отъ:

село Зогай
" Тополяне
" Блаци
" Гюрасъ и
" Мажича

X. Кърчишка селска община, състояща се отъ:

село Горно-Кърчища
" Долно-Кърчища
" Песеке
" Поцести
" Обоки
" Макалари

XI. Парешка селска община, състояща се отъ:

село Пареша
" Горно-Горенци
" Долно-Горенци
" Голѣми-Папраникъ
" Малки-Папраникъ
" Вапа
" Житинане
" Кочища
" Байрамовци и
" Власике

XII. Райчка селска община, състояща се отъ:

село Райчища
" Градъ Елевци
" Долно-Косоврасти
" Горно-Косоврасти
" Горно-Мелничане
" Долно-Мелничане

XIII. Решанска селска община, състояща се отъ:

село Решани
" Спасъ
" Майтари
" Горно-Блато и
" Долно-Блато

XIV. Селечка селска община, състояща се отъ:

село Селчи
" Горно-Елевци
" Долно-Елевци
" Долгачъ

ХУ. Омежка селска община, състояща

се отъ:

- село Омеже
- „ Шупеници
- „ Влаша
- „ Окшетино
- „ Бачево
- „ Ковачица
- „ Стушан

ХУІ. Требишка селска община, състояща

се отъ:

- село Требиша
- „ Модрич
- „ Дрънок
- „ Връбница
- „ Джепича и
- „ Отишане

ХУІІ. Жрбелска селска община, състояща

се отъ:

- село Граждане
- „ Попинаре
- „ Жрбеле
- „ Деволани
- „ Еребари
- „ Пкеча

ХУІІІ. Булчишка селска община, съ-

стояща се отъ:

село Булчица, което брой около 800 къщи

ХІХ. Свѣтоградска селска община съ-

стояща се отъ:

- село Свѣтоградъ (Коджаджикъ)
- „ Новакъ
- „ Ерѣчане
- „ Осолница
- „ Проваленикъ

Прѣди да довърши този си кратакъ писменъ докладъ, не считамъ за излишно господине министре, да кажа нѣколко думи както за съобщенията, тъй и за економическото, стопанственото и поминъчно положение на дебърската околия.

Съобщенията въ този български край не сж за прѣпоръчване. Въ него се намиратъ четири шосета: едното води къмъ Гостиваръ и върви паралелно съ рѣката Радика прѣзъ планина Влайница. Това шосе започнато отъ сърбитъ, не е било свършено и по една частъ отъ него просто не може да се пътува съ кола, тъй като по-много отъ мостоветъ по него сж били развалени отъ бѣгащитъ сръбски войски, на при това има срутени и много земни пластове, които още не сж разчистени. Понеже, както духовниятъ, тъй и търговскиятъ животъ на дебѣрци е свързанъ съ София прѣзъ Скопие — който градъ е най-близката за него точка и е свързанъ съ столицата съ желѣзница, — то и поправянето на това шосе е крайно необходимо, иначе както градъ Дебѣръ, тъй и находящиятъ се въ него гарнизонъ рискува да бѣде изложенъ на лишения, второ едно шосе води къмъ Охридъ минавайки прѣзъ Струга, и то сравнително се намира въ по-добро състояние, но благодарение развалянето отъ бѣгащитъ сърби на прочутия Спилски мостъ и това шосе едва ли би могло да

служи за редовно съобщително сръдство, до като на мѣстото на разрушения мостъ не се направи другъ поне врѣмененъ дървенъ мостъ. Третьото шосе води къмъ Кичево и отдѣляйки се отъ гостиварското, минава прѣзъ прохода „Яма“. Но това шосе освѣтъ че по-малко работи е още и на много мѣста развалено. Друго едно — четвърто шосе води къмъ Доли-Дебѣръ (Пешкупия), като върви паралелно съ рѣката Дримъ, но и то е почти развалено. По това шосе се намиратъ тумби (землени насипи), което свидѣтелствува, че тамъ е минавалъ нѣкога стариятъ римски пътъ, водящъ отъ Скопие, прѣзъ Гостиваръ — Дебѣръ къмъ Дуроцо. Толкова за съобщенията, които трѣбва да се направятъ по-удобни, защото тѣ сж най-рационалното сръдство за повдигането на търговията и промишлеността, особено въ този занемаренъ край.

Градинарството и лѣсовѣдството сж слабо развити въ дебѣрско, но въ земна на това овощарството и ливадарството сж били нѣкога силно развити — сега обаче съществуватъ благоприятни условия за развитието и на четиритѣ горѣпоменати отрасли.

Въ Дебѣръ още прѣди 40 години, до колкото си припомямъ е имало люцернови ливади. Буйната трѣва на тия ливади наричана отъ мѣстното население „Ионжа“ е давала възможностъ за развъждането на много добитѣкъ тамъ, въ прѣки малкия просторъ на земята. И день днешенъ, както въ Дебѣръ, тъй и въ цѣло дебѣрско, съществуватъ люцернови ливади.

Сега горитѣ сж изсѣчени безразборно и опустошени — обстоятелство, което дава възможностъ на пороищата да насяятъ голѣми врѣди на селищата. Дѣвствени гори се намиратъ въ околноститѣ на булчишката, зогайската и горицката общини, както още и въ Мура и въ селата Люра, Мартинешъ и по цѣлото тѣчение на рѣката Люрия. Тия гори сж обрасли съ червенъ и черъ боръ. Диаметрътъ на нѣкои отъ тия дървета е просто колосаленъ.

Овощарството, нѣкога цвѣтуше, сега е много отслабнало. Само кестеновитѣ гори сж още запазени и угнѣзели. Другитѣ дървета сж урѣдани, а другитѣ овощни дървета, като едритѣ бѣли и черни череши, ябълкитѣ, изсѣчени на всѣкъдѣ полъ названието „Гетовски ябълки“, крушитѣ и сливитѣ сж твърдъ много намалѣли. Всичко това се дължи на разбойничеството, на малкия спросъ и на липсата на съобщения за износъ.

Лозарството е достатъчно развито, но лозята се обработватъ по-стариненъ начинъ, при всичко че почвата способствува за модерно лозарство. Населението не се е грижило за повдигането на лозарството, защото трудътъ му не се е достатъчно възнаграждавалъ пакъ по нѣмане на спросъ и по липса на лесни съобщителни сръдства за износъ. Българитѣ при обработването на лозята си сж гонили само единствената цѣль — да

могатъ да си налѣятъ достатъчно вино и ракия за прѣвъ годината, а пъкъ албанцитѣ-турци сѫ били доволни, щомъ сѫ имали възможностъ да си приготвятъ достатъчно петмезъ, грозде и туршия (грозденица).

Отъ голѣма полза би било, ако държавата би се зела съ устройството на единъ горско-дого-овощарски разсадникъ което много би спомогнало за бързото повдигане на този разкошенъ и богато награвенъ отъ природата край. Земледѣлието е слабо развито, защото отъ една страна досегашияте тежъкъ и непоносимъ режимъ и разбойничеството сѫ принуждавали българското население да напуца бащинитѣ си огнища, а пъкъ отъ друга албанцитѣ не сѫ се залавяли сериозно за рационалното обработване на земята, по причина на *кърмината* — вендетата или по албански „Джакъ пъръджакъ“ — „кръвъ за кръвъ“ — нѣщо което е принуждавало *асимитѣ* (враговетѣ) да се затварятъ въ жилищѣ си и да не смѣятъ да се занимаватъ съ полската си работа.

Въ дебърския благодатенъ край, сега при новия свободенъ животъ биха могли да се създадатъ благоприятни условия за повдигането и развитието на земледѣлието — особено, като както българското население, тъй и албанското се състоятъ отъ хора пѣргави, трудолюбиви и способни за работа. Сѣщо и търговията е много пострадала и е била крайно занемарена, благоустройство на суровия режимъ и на развитото разбойничество, но въ Дебъръ има благоприятни условия за повдигането и вирѣянето на търговията, особено, като наблизю нѣма другъ търговски центъръ — Гостиваръ отстои на 75 километра, Охридъ на 65, Елбасанъ на 70, сѣщо и Мать на 70 километра. По този начинъ селенитѣ отъ цѣлата дебърска околностъ обязательно сѫ принудени да се стичатъ въ града Дебъръ и отъ тамъ да си набавятъ всичко що имъ е потребно.

И занаятитѣ въ градъ Дебъръ сѫ твърдѣ слабо развити и пакъ по изтъкнатитѣ по-горѣ причини. Нѣкогашното прочуто по цѣлия свѣтъ рѣзбарство на дебърцитѣ, работенето на гипсови фигури, иконопистството и столарството не съществуватъ вече въ този край, защото дажени маловъзраститѣ момчета на българитѣ сѫ били принудени да напускатъ отечеството си и да забгватъ въ чужбина, а особено въ стара България — едни за да се учатъ и обогатяватъ ума си, а други да дирятъ прѣхраната си въ други страни. Необходимо е за нещастнитѣ потомци на нѣкогашнитѣ прочути рѣзбари и иконописци, като възнаграждение за принесенитѣ услуги на нацията отъ тѣхнитѣ дѣди, държавата да се погрижи за откриването на едно техническо училище въ Дебъръ, за помѣщение на което може да послужи построеното съ държавни срѣдства здание за турска гимназия.

Трѣбва да се обърне голѣмо внимание и на учебното дѣло въ дебърско,

за да може посредствомъ него да се привлече албанскитѣ елементъ и по такъвъ начинъ да се образува единъ духовенъ центъръ съ български колоритъ, което много би допринесло за усиляване обаянието на българската държава въ този край.

Въ градъ Дебъръ има митрополитска катедра още отъ старо врѣме. Тѣй като стариятъ труженникъ и народенъ дѣецъ митрополитъ Козма е починалъ, оплакванъ отъ цѣлото си духовно стадо, нужно би било, колкото е възможно по-скоро да се изпрати единъ епископъ, защото черковнитѣ работи въ дебърско се намиратъ въ плачевно състояние, тѣй като сегашното старо духовенство не е за прѣдприемане на нѣкаква черковна организация. Населението отъ дебърския край пламенно желае да види владичка корона. Нуждитѣ за това постапки азъ направихъ прѣдъ свѣтия синодъ, като подробно му обяснихъ всичко що се отнася до черковнитѣ работи въ дебърския край.

Дебърската епархия се състои отъ околнитѣ Дебърска, Галичка, Кичевска и Долнодебърска (Пешкупия).

Сега нека ми бѣде позволено, господине министре, мироходомъ, да засѣгна и положението въ дебърско въ административно отношение.

Споредъ моитѣ схващания, Дебърско трѣбва да стане окръгъ, на който центъръ да бѣде Дебъръ, защото правилното управление на тая околностъ отъ другадъ ми се види за невъзможно.

Па освѣтъ това, самото положение на Дебъръ, като пограниченъ градъ, изисква тамъ да съществува по-силна власть. Не е достатъчно само съществуването на добъръ гарнизонъ въ този градъ, но би трѣбвало въ него да се намиратъ повече учрѣждения, което ще прѣдставлява отъ себе си и известна подкрѣпка за тамошното измѣнено българско население, па освѣтъ това, то ще накара мнозина отъ изселитѣ сѫ дебѣрски граждани да се завърнатъ въ родния си край. Па и въ турско врѣме Дебъръ бѣше центъръ на окръгъ и сѣдалище на мютеасарифинъ-паша. Сърбитѣ въ самото начало го бѣха сѣщо направили окръженъ центъръ, но по-сетнѣ, а особено слѣдъ албанското въстание, тѣ сѣрбиха да закриятъ този окръгъ, като присѣдиниха и самота дебърска околия къмъ Охридъ, а галичката (срѣбанска), къмъ Тетово. Прѣди 80 години и гр. Кичево е зависѣлъ въ административно отношение отъ Дебъръ, но тогавашното турско управление въ стремеше си да припаде албански видъ на дебѣрския окръгъ е прѣхвърлило градъ Кичево къмъ битолския окръгъ, като е присѣдинило къмъ дебѣрския санджакъ града Мать и околността му, населението на което е чисто албанско. Имайки прѣдъ-видъ възрждането и укрѣпването на българския елементъ въ дебѣрско, азъ бихъ намѣрилъ за нужно, при новото административно разпрѣдѣление на Македония, градъ Дебъръ да стане центъръ на окръгъ,

който да бъде съставенъ отъ слѣднитѣ околии: Дебърска, Галичка, Долно-Дебърска, Гръбница отъ Дримкола, като се образува нова околия и Кичевска.

Сега при привършването на този кратъкъ докладъ, искамъ да засѣгна, господине министре, съ нѣколко думи, само повърхностно, минералитѣ въ този край. Минералнитѣ богатства въ дебърско изобилствуватъ. Едни отъ тѣхъ сж вече открити, а други оставатъ още неоткрити, по народната мѣлва ясно твърди за тѣхното сѣществуване.

До-сега открититѣ минерални извори, служачи за къпане сж на брой петъ и отъ тѣхъ блика изобилна минерална вода. Тритѣ отъ тия минерални извори се намиратъ въ селото Баница, отстоятъ 5 километра отъ градъ Дебъръ и сж разположени въ една планинска кутловина, запазена отъ вѣтрове. Тия извори се рѣзко различаватъ единъ отъ другъ по цвѣта на водата, по температурата, и по лѣковитостта. Водата на една е бѣлѣзникава, на другия напълно бѣла, а на третия е кисела съ силна меризма на сѣра. Водата на първия отъ тия минерални извори има 39 градуса, на втория 40 градуса, а на третия 41 градусъ надъ нулата температура. Водата имъ е толкова изобилна, што може да тури въ движение воденица съ три камака. Благодарение на чудната лѣковитостъ на тия минерални извори, около тѣхъ лѣтно врѣме се стича населението отъ цѣлата околностъ. Другитѣ два минерални извори се намиратъ въ село Кособрасти, 10 километра на изтокъ отъ гр. Дебъръ. Единътъ отъ тези извори е буенъ и голѣмъ съ 42 градуса температура, а другия извира въ самото корито на рѣка Радика и водата му е иодова и издава силна меризма. До сега обаче водитѣ на всичкитѣ тия минерални извори не сж били анализирани.

Въ селото Райчица се намира прочутата гипсова мина "Алчия", отъ която населението вадѣ стѣклообразни камани и отъ тѣхъ произвежда доброкачественъ гипсъ.

По цѣлото течение на рѣката Радика по двата и брѣга се издигатъ грамадни скали, отъ които се вадѣ чудесенъ бѣлъ, синкавъ, червенъ и черъ мряморъ. А пъкъ село Кърчица се намира въ голѣми количества сѣра, населението обаче не умѣе да използва това богатство, съ което тѣй щедро го е надарила природата.

Освѣтъ тия мини, споредъ твърдението на населението, въ дебърско се намиратъ и много други, но още неоткрити мини.

Много се говори, че тамъ се намиратъ грамадни пластове отъ каменни въглища — нѣщо което азъ не съмъ ималъ още възможността да установя.

Нека завърша доклада си съ нѣколко думи за скотовѣдството въ дебърско. Въ този български край прѣди 60 70 години скотовѣдството е било много развито. Буйната трѣва на планинитѣ е хранила голѣмо количество овци, коне и другъ едъръ добитѣкъ. Въ село Галичникъ сж пасли 150,000 овци, въ селата Кракорница и Бродецъ 40,000 овци, сѣщо и въ село Бѣличница други 50,000 овци.

И сега въ дебърско има достатъчно дребенъ и едъръ добитѣкъ, но той е много намалѣлъ. Благодарение обаче на благоприятнитѣ условия, които прѣдставлява дебърската околностъ за отглеждане на добитѣкъ, скотовѣдството тамъ лесно би могло да се повдигне, ако се взематъ нуждитѣ за това мѣрки. Съ това завършвамъ, господине министре, настоящия си докладъ, който при по-дълго и обстойно изучаване на този благодатенъ край би могълъ да засѣгне и много други области отъ стопанствения поминачния, промишленния и търговския животъ на населението отъ повѣрената ми община.

Съ дълбоко почитание

Прѣдседателъ на дебърската тричленна общинска комисия:

Ив. К. Божиновъ.

София, 1 мартъ 1916 год.

